

18.4.2016

Päivitetty 4.1.2017

Kieli- ja kulttuuritietoinen varhaiskasvatus S2-opetuksen perustana

Suomi on monikulttuurinen ja monikielinen maa. Monikulttuurisuus ei liity ainoastaan maahanmuuttoon, vaan on osa monimuotoista yhteiskuntaa. Varhaiskasvatus, kuten muukin yhteiskunta, on tullut yhä monimuotoisemmaksi ja monikulttuurisemmaksi, sillä maahanmuuttajataustaisten lasten ja kasvattajien määrä on lisääntynyt tuntuvasti. Vanhemmat päättävät lapsensa osallistumisesta varhaiskasvatukseen, jonka vaihtoehtoja ovat päiväkodit, perhepäivähoito sekä avoin kerho- ja leikkitoiminta. Koulun aloitusta edeltävä velvoittava esiopetus on toiminnallisesti varhaiskasvatusta. Osa lapsista tutustuu suomalaiseen kulttuuriin ja suomen kieleen vasta tullessaan varhaiskasvatuksen piiriin. Varhaiskasvatus tukee tällöin sekä lapsen että perheen kotoutumista.

Laadukkaalla varhaiskasvatuksella on myönteisiä vaikutuksia lasten hyvinvointiin, oppimistaitoihin ja syrjäytymisen ehkäisyyn. Varhaiskasvatustilalla taataan jokaisen lapsen iän ja kehityksen mukainen hoito, kasvatus ja opetus, jotka tukevat ja edistävät kokonaisvaltaisesti lapsen kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia. Varhaiskasvatus edistää sukupuolten tasa-arvoa sekä antaa valmiuksia ymmärtää ja kunnioittaa yleistä kulttuuriperinnettä sekä kunkin lapsen kielellistä, kulttuurista, uskonnollista ja katsomuksellista taustaa.

Kieli- ja kulttuuritietoisuus varhaiskasvatuksessa

Kielellinen, kulttuurinen ja uskonnollinen monimuotoisuus näkyy varhaiskasvatuksen toiminnassa ja oppimisympäristössä. Kieli- ja kulttuuritietoisessa varhaiskasvatuksessa pohditaan kieliin, katsomuksiin ja uskontoihin sekä kulttuurisiin tapoihin, tottumuksiin ja juhliin liittyviä kysymyksiä yhdessä kaikkien lasten kanssa. Näiden asioiden käsittely luo pohjaa lapsen oman maailmankuvan rakentumiselle. Varhaiskasvatuksen tehtävä on lisäksi välittää eteenpäin suomalaista kulttuuriperintöä. Lapset oppivat toisiltaan sellaisia tietoja ja taitoja, jotka ovat edellytyksenä monimuotoisessa suomalaisessa yhteiskunnassa elämiselle.

Monikulttuurisessa varhaiskasvatuksessa on ensiarvoisen tärkeää, että kasvatushenkilöstö luo luottamukselliset suhteet lasten vanhempiin kasvatuskumppanuuden periaatteiden mukaisesti. Lapsen varhaiskasvatusta suunnitellaan ja arvioidaan yhdessä vanhempien kanssa sekä sovitaan yhteisistä toimintatavoista keskustellen. Vanhemmille kerrotaan suomalaisen varhaiskasvatustoiminnan tavoitteista, sisällöistä sekä menetelmistä, ja heidän kanssaan keskustellaan kotien kasvatustavoitteista, kulttuurista ja uskonnollisista juhlista. Lisäksi sovitaan, miten nämä asiat on mahdollista ottaa huomioon lapsiryhmän toiminnassa. Vanhemmille annetaan tietoa siitä, kuinka suomalaiseen kulttuuriin liittyviä perinteisiä ja uskonnollisia juhlia vietetään varhaiskasvatuksessa. Perheiden kulttuuriset ja uskonnolliset tavat huomioidaan, ja perheiden kanssa sovitaan ja suunnitellaan yhdessä, miten lapsiryhmässä voidaan tutustua muiden kulttuurien juhliin ja tapoihin. Vanhemmat voivat toimia kasvattajien kanssa yhteistyössä näihin tutustuttaessa.

Lapsen oman äidinkielen (-kielten) tukeminen

On tärkeää selvittää vanhempien äidinkielet ja muut perheessä käytetyt kielet. Suomenkielisessä toimipisteessä henkilöstön työkieli on suomi, ja maahanmuuttajataustaisia vanhempia rohkaistaan

käyttämään henkilöstön kanssa päivittäisissä tilanteissa suomea. Päivittäisissä kohtaamisissa vanhempien kanssa käytetään apuna kuvia, viestien kirjoittamista, pikapiirtämistä ja sanakirjoja. Kasvatushenkilöstöllä ei ole velvoitetta käyttää esimerkiksi englantia lasta koskevissa varhaiskasvatuskeskusteluissa, vaan tarvittaessa käytetään tulkkia. Mahdollinen äidinkielen henkilöstö voi auttaa viestien välittämisessä.

Äidinkielen vahva osaaminen on perusta kielelliselle ajattelulle ja oppimiselle. Lapsella voi olla useampia ensi- tai äidinkieliä, mutta Suomessa äidinkieleksi rekisteröidään vain yksi kieli. Varhaiskasvatuksen henkilöstö keskustelee vanhempien kanssa perheen kielellisestä ympäristöstä, kielivalinnoista sekä monikielisen ja -kulttuurisen identiteetin muodostumisesta. Kasvatushenkilöstö keskustelee myös vanhempien kanssa äidinkielen (-kielten) kehityksen vaiheista ja keinoista tukea niitä sekä antaa tarvittaessa tietoa äidinkielen (-kielten) merkityksestä. Vastuu lapsen äidinkielen (-kielten) ylläpitämisestä ja kehittämisestä on ensisijaisesti lapsen vanhemmilla.

Varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan suunnitelma kaksi- tai monikielisyyden kehittymisen tukemiseksi, jossa kuvataan vanhempien näkemys lapsen äidinkielen (-kielten) taidosta ja siitä, kuinka vanhemmat vahvistavat lapsen äidinkielen (-kielten) kehittymistä. Kasvatushenkilöstön tehtävä on kuvata lapsen suomen kielen taito sekä kirjata suomen kielen oppimisen tavoitteet, sisällöt ja menetelmät. Suunnitelma käydään läpi vanhempien kanssa. Tavoitteellisessa yhteistyössä lapsen oman äidinkielen (-kielten) kehitystä voidaan tukea varhaiskasvatuksessa siten, että vanhempia ohjataan käsittelemään omalla äidinkielellä (-kielillä) samoja teemoja, joita varhaiskasvatuksessakin käsitellään. Kun vanhemmat ovat tietoisia lapsensa suomen kielen opetuksen tavoitteista ja sisällöistä, he voivat kotona vahvistaa omalla äidinkielellään (-kielillään) samaa sanastoa ja vastaavia kielen rakenteita.

Lapsen tulee saada kokea niin kotona kuin varhaiskasvatuksessakin, että hänen puhumansa kielet ovat arvokkaita ja tärkeitä. Mahdollinen lasten kanssa samankielinen henkilöstö sekä lasten vanhemmat voivat olla tukemassa oman äidinkielen (-kielten) ylläpitämistä myös varhaiskasvatuksessa. Ryhmälle voidaan opettaa lauluja ja loruja sekä lukea satuja lasten kotikielillä. Sama satu voidaan lukea tai kertoa sekä suomeksi että kaikilla käytettävissä olevilla kielillä. Satujen kertomisen ja lukemisen ohella voidaan tutkia eri kielten kirjaimistoja ja keskustella lasten kuulemista ja käyttämistä kielistä. Näillä menetelmillä varhaiskasvatuksessa tutustutaan lasten puhumiin kieliin sekä opetetaan lapsia arvostamaan eri kieliä ja kulttuureja. Lasten, joiden äidinkieli (-kielet) on muu kuin esiopetuksen kieli, tulee saada vahva tuki sekä opetuskielen että oman äidinkielen kehittymiselle.

Kielellisten taitojen kehittäminen

Kaikki varhaiskasvatuksen tilanteet ja oppimistuokiot ovat kielenoppimistilanteita. Ryhmän lastentarhanopettaja on sekä oppimiskokonaisuuksien sisältöjen, että kielen opettaja. Lastentarhanopettaja vastaa toiminnan pedagogisesta suunnittelusta, toteuttamisesta, arvioimisesta ja kehittämisestä. Hän toimii tiiviissä yhteistyössä tiimensä muiden kasvattajien kanssa. Kasvattajatiimi seuraa ja arvioi lapsen suomen kielen taidon edistymistä havainnoimalla ja dokumentoimalla lapsen toimintaa ja ryhmässä toimimista sekä kielellistä vuorovaikutusta. Ryhmän lastentarhanopettaja vastaa siitä, että kasvattajatiimi huomioi toiminnan suunnittelussa lasten kielen oppimisen tarpeet ja arvioi toteutunutta toimintaa säännöllisesti. Myös edistyneemmät lapset saavat mahdollisuuden omatahtiseen oppimiseen.

Varhaiskasvatuksen aikana lasten kielellisiä taitoja kehitetään kokonaisvaltaisesta kielen merkityksen hahmottamisesta kohti tietoisempaa kielen rakenteiden ja muodon havaitsemista. Näin lapsen kieli monipuolistuu ja hän tulee tietoisemmaksi kielistä. Eri kulttuuriperinteiden lauluja, runoja ja leikkejä hyödynnetään toiminnassa. Opetuksessa otetaan huomioon lasten kielelliset ja muut tuen tarpeet sekä annetaan riittävästi tukea.

Suomen kielen kehittymisen tukeminen

Lapsiryhmän yhteisen vuorovaikutuksen, toiminnan ja opetuksen kieli on suomi. On tärkeää, että lapsi kuulee monipuolisesti erilaisissa tilanteissa käytettävää suomen kieltä ja saa tilaisuuksia sen käyttämiseen. Puhetta konkretisoidaan muun muassa eleillä, ilmeillä, osoittamalla, havainnollistamalla sekä käyttämällä monenlaisia kuvia puheen ymmärtämisen tukena. Lapselle kootaan kuvia oman ilmaisun tueksi myös henkilökohtaiseen käyttöön.

Lapsi toimii, ajattelee ja oppii luontevasti leikkimisen, tutkimisen, liikkumisen, taiteellisen kokemisen ja ilmaisemisen kautta. Kasvattajatiimi ottaa lapsen kiinnostuksen kohteet ja toiminnalliset aloitteet huomioon suunnitellessaan lapsiryhmän toimintaa. Lapsen leikkimiselle varataan tarpeeksi tilaa ja aikaa. Lapsi saa monipuolisia mahdollisuuksia kielelliseen vuorovaikutukseen toimiessaan yhdessä toisten lasten kanssa itseään kiinnostavien teemojen parissa. Kasvattaja sanoittaa leikkiä ja vahvistaa lasten keskinäistä vuorovaikutusta. Sosiaalinen kielitaito kehittyy vuorovaikutuksessa kasvattajien ja toisten lasten kanssa. Lapset oppivat kuuntelemisen ja puhumisen taitoja toistuvissa jokapäiväisissä tilanteissa ja alkavat suoriutua niissä suomen kielellä verrattain nopeasti.

Suomenkielisestä oppimisympäristöstä huolimatta lapsi tarvitsee systemaattista, pedagogisesti suunniteltua suomen kielen opetusta. Tavoitteellisella suomi toisena kielenä (S2) -opetuksella varmistetaan, että lapsella on mahdollisuus oppia riittävästi suomen kielen sanoja ja rakenteita. Kasvattajat huolehtivat siitä, että lapsella on mahdollisuus harjoitella toistuvasti eri aihepiireihin liittyviä sanoja toiminnallisilla menetelmillä. Tarvittaessa suomen kielen opetusta annetaan myös erillisissä pienryhmissä. Ryhmiä suunniteltaessa huomioidaan lasten ikä ja suomen kielen osaamisen taso. Opetuksellisissa tilanteissa luodaan pohjaa sisältöjen oppimisessa tarvittavan kielen kehittymiselle. Samalla edistetään käsitteellisessä ajattelussa tarvittavan kielen hallintaa.

Kieltä kaikille

Yleisten kasvatusta- ja oppimistavoitteiden lisäksi varhaiskasvatuksessa otetaan huomioon lapsen suomen kielen oppimisen sekä monimuotoiseen ja -kieliseen kulttuuriin kasvamisen tavoitteet. Suomi toisena kielenä (S2) -opetuksen tehtävänä varhaiskasvatuksessa on kehittää kokonaisvaltaisesti lapsen suomen kielen taitoa niin, että hän ymmärtää ja tulee ymmärretyksi erilaisissa vuorovaikutustilanteissa ja omaksuu mahdollisimman ikätasoisien suomen kielen. S2-opetuksen tavoitteena on myös tukea kaksi- tai monikielistä identiteettiä ja yhdessä äidinkielen (-kielten) kehittymisen kanssa edistää lapsen toiminnallista kaksikielisyyttä. Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöihin liittyviä keskeisiä tekijöitä ovat monikulttuurisuuden ja monikielisyyden näkyminen luonnollisena osana lasten arkea.

Kaikille alle kouluikäisille lapsille tulee tarjota pedagogisesti suunniteltua, kieltä ja vuorovaikutustaitoja kehittävää opetusta. Oppimisympäristössä suunniteltaessa on huomioitava sekä lasten mielenkiinnon kohteet että kielellisen ja kulttuurisen monimuotoisuuden näkyminen. Haaste

varhaiskasvatuksen suomi toisena kielenä (S2) -opetuksen toteutukselle on se, ettei valtakunnallisesti ole olemassa yhteistä ohjeistusta varhaisiän S2-opetukseen. Nykyinen esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet tarkastelee varhaiskasvatuksen S2-opetusta erityiskysymyksenä ja ohittaa sen toteutuksella, että sitä annetaan mahdollisuuksien mukaan. Onneksi uudessa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa todetaan, että suomen kielen taidon kehittymistä edistetään tavoitteellisesti kielitaidon eri osa-alueilla lasten tarpeista ja edellytyksistä lähtien. Varhaiskasvatuksen S2-opetuksen tavoitteet, menetelmät ja arviointi tulee vielä määrittellä valtakunnallisesti. Varhaiskasvatuksen henkilöstö tarvitsee lisää valtakunnallista täydennyskoulutusta kielellisen ja kulttuurisen monimuotoisuuden huomioimisesta ja S2-opetuksesta.

Suomi toisena kielenä opettajat ry, varhaiskasvatuksen työryhmä:

Marjaana Gyekye, S2-lastentarhanopettaja, Helsinki

Merja Ijäs, S2-lastentarhanopettaja, Espoo

Kaisa Kakko, S2-lastentarhanopettaja, Järvenpää

Raija Mannermaa, kieli- ja kulttuurikoordinaattori, Vantaa

Tuija Ruonala, kieli- ja kulttuurikoordinaattori, Vantaa

Nina Thurin, kieli- ja kulttuurikoordinaattori, Vantaa

Lähteitä ja luettavaa:

- Varhaiskasvatustilanne. 2015.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730036?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=varhaiskasvatustilanne>
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2016. OPH.
http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf
- Esiopetussuunnitelman perusteet. 2014. Opetushallitus.
http://www.oph.fi/download/163781_esiopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf
- Opetus- ja kulttuuriministeriö.
<http://www.minedu.fi/OPM/Koulutus/varhaiskasvatus/?lang=fi>
- EDU.fi – opettajan verkkopalvelu. Opetushallitus.
http://edu.fi/yleissivistava_koulutus/maahanmuuttajien_koulutus/kielen_opetus_ja_oppiminen/suomi_toisena_kielena/miksi_ja_kenelle
- Kotimaisten kielten keskus. <http://www.kotus.fi/kielitieto>
- Kuuden suurimman kaupungin lasten päivähoidon palvelut ja kustannukset vuonna 2014. Kuusikkotyöryhmä.
http://www.kuusikkokunnat.fi/SIRA_Files/downloads/Ph_2014_18062015.pdf
- Varhaisen tuen palvelut maahanmuuttajataustaisille perheille. Ammattilaisten ja vanhempien kokemuksia. 2015. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu. http://www.kotouttaminen.fi/files/44298/TEMjul_68_2015_web.pdf
- Valtiontalouden tarkastusvirasto.
http://www.vtv.fi/ajankohtaista/tiedotteet/2015/perusopetus_ei_turvaa_maahanmuuttajapilaille_samanlaisia_mahdollisuuksia_kuin_kantavaestolle.5858.news
- Monikulttuurisen varhaiskasvatuksen toimintamalli. MONIKU -sosiaalinen vahvistaminen pääkaupunkiseudun monikulttuurisessa varhaiskasvatuksessa v. 2005 – 2007. Socca pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus.

http://www.socca.fi/files/161/Monikulttuurisen_maahanmuuttajatyon_toimintamalli_2008.pdf

- Paavola, H. & Talib, M-T. 2010, Kulttuurinen moninaisuus päiväkodissa ja koulussa. PS-kustannus.
- Välimäki, A-L. (toim.). 2011. Lapsi ja kieli: kielellinen kehittyminen varhaiskasvatuksessa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). <http://www.julkari.fi/handle/10024/80046>
- Hassinen, S. 2005. Lapsesta kasvaa kaksikielinen. Finn Lectura.
- Helenius, A & Lummelahti, L. 2013. Leikin käsikirja. PS-kustannus.
- Pietilä, P & Lintunen P. (toim.). 2014. Kuinka kieltä opitaan. Gaudeamus.
- Koivunen, P-L & Lehtinen, T. 2015. Kasvu kiikarissa. PS-kustannus.
- Kalliala, M. 2011. Kato mua! Gaudeamus.
- Hujala, E & Turja, L. (toim.). 2012. Varhaiskasvatuksen käsikirja. PS-kustannus.

Kiitos kommentaiteista: Jenni Alisaari, Marja-Terttu Lounavaara ja Satu Rakkolainen-Sossa